

Tale ved genforeningsfesten i Stabrand 15. juni 2021

I Stabrand er der hele to genforeningssten, med samme ophavsmand: Peder Madsen Pedersen, og den ene indviet af selve Karl Otto Meyer, sydslesvigernes leder i flere årtier.

Vilfred Friborg Hansen

15. juni 1920, for præcis 101 år siden, blev Sønderjylland officielt overdraget fra Tyskland til Danmark (i hundredåret sidste år var det på grund af coronakrisen ikke muligt at markere dagen).

At det **nu** skete, det som alle danske havde ønsket så inderligt siden katastrofen i 1864, kunne forekomme at være et mirakel.

”En røvet datter, dybt begrædt, er kommet frelst tilbage”, digtede Henrik Pontoppidan. Dermed udtrykte han den følelse, alle danske havde ved genforeningen.

Der var stort set ikke den landsby i kongeriget, der ikke fejrede genforeningen på den ene eller den anden måde, med fest i forsamlingshuset, foredrag og fællessang.

Og rigtig mange lokalsamfund, ofte små landsbyer som f. eks. Stabrand, fejrede det ved at opsætte en sten til minde om den store begivenhed. Alene i Syddjurs er der 18 genforeningssten rundt omkring i store og små lokalsamfund. Syddjurs Kommune har restaureret stenene i anledning af 100-året for genforeningen for et år siden. Også den vi er samlet om i dag. Flot er den blevet, den ser sikkert ud som for 101 år siden.

Initiativtagerne til de mange genforeningssten rundt omkring i landet kunne være mange. Beboerne i fællesskab, en højskole, menighedsrådet, bestyrelsen i forsamlingshuset eller andre lokale foreninger.

Nogen steder var det simpelt hen en enkelt mand, der tog initiativet. Typisk en af foregangsmændene blandt gårdmændene i sognet.

Præcis **sådan** var det her i Stabrand.

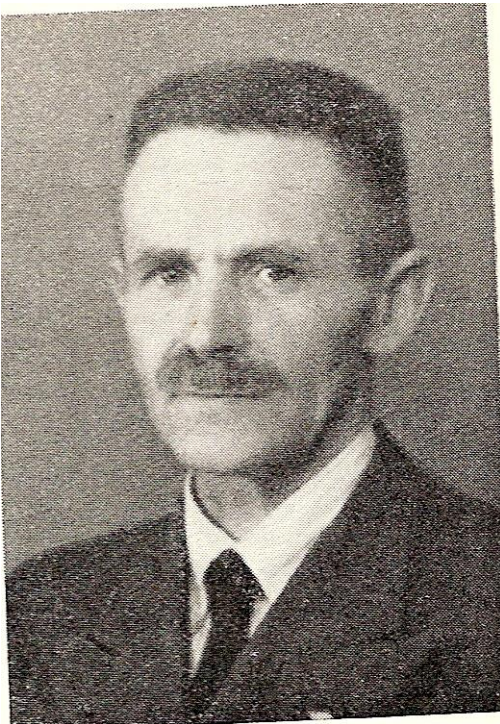
-

Foregangsmanden her var **gårdejer Peder Madsen Pedersen**. Han var stærkt engageret i plantningssagen og havde selv tilplantet en del skov. Han var levende historisk interesseret, og var som sådan også meget optaget af den sønderjyske sag.

Egenhændigt indhuggede Madsen Pedersen den indskrift, vi nu har foran os, på den store sten, som han havde fundet på sin egen jord nogle få år tidligere.

Han lod nu stenen opsætte i sin egen skov lidt vest for Stabrand, i juli 1920, altså ganske kort efter genforeningen. Stenen blev sat på toppen af en genskabt tidligere bronzealder-gravhøj. Omkring den blev der lavet et lille anlæg, og her blev det i de kommende år almindeligt for egnens

befolkning at søge hen på søndagsudflugten og især til genforeningsfesten, som blev holdt her **hvert år den 15. juni**, indtil besættelsen.

P. Madsen Pedersen (1890 – 1976)

Som sagt var Madsen Pedersen optaget af den sønderjyske sag, og her hørte han til den ikke ubetydelige del af den danske befolkning, der mente, at nu hvor Danmark havde chancen, skulle vi **også** tage den tysksindede del af Slesvig, Sydslesvig, helt til Dannevirke. For det var gammelt dansk land, lød argumentet. Og som danske var det vores forpligtelse af få selv den lille del af befolkningen i Sydslesvig, der var dansksindet, til Danmark, uanset hvor lille et mindretal den var.

Efterhånden som det måske så urealistisk ud at få hele Slesvig til Danmark, så opstod der en ny bevægelse, der argumenterede for i det mindste at få **Flensborg** til Danmark.

Sønderjydernes repræsentant i den tyske rigsdag i Berlin, gdr. **H. P. Hanssen**, der med rette er blevet kaldt genforeningens arkitekt, og den danske regering og flertallet i folketinget, holdt dog strengt på, at vi kun skulle tage den dansksindede del af Slesvig til Danmark.

Ellers ville vi få et stort tysk mindretal inden for kongeriget, det ville skabe evig uro, og så snart Tyskland kom på fode igen, ville det uvægerligt rejse kravet om en grænserevision, og så kunne kampen om grænsen, som vi kendte alt for godt fra 1848-51 og 1864, fortsætte med krig og ulykke til følge.

Vi kan i dag se, at **H. P. Hanssen og flertallet så ret**. Selv under 2. verdenskrig rejste Tyskland ikke krav om grænserevision. Og efter krigen, fastslog et flertal i folketinget igen, at "**Grænsen ligger fast!**"

-

Ja, grænsen ligger fast. Men det var langt fra en selvfølge i 1920, da Madsen Pedersen opsatte genforeningsstenen.

Og en af dem, der fuldstændig hårdnakket holdt på, at Danmark burde tage hele Slesvig og dermed ikke svigte de dansksindede syd for den nye grænse, var **netop** Peder Madsen Pedersen.

Han var fuldstændig stålsat i sin tro på Sydslesvig-sagen. Han anså det for **en skændsel** – ja, faktisk et landsforræderi - at de danske politikere ikke benyttede lejligheden til at tage hele Sydslesvig.

Da han skulle forfatte indskriften på Stabrands genforeningssten, blev det derfor ikke, som alle andre steder i dette land, en hyldest til genforeningen, en jubel over, at sønderjyderne var kommet tilbage til Danmark...

Men derimod en indskrift, der fastslog det som en skændsel, at politikerne ved genforeningen svigtede det danske mindretal syd for grænsen – indskriften lyder:

Med sorg i sind jeg tænke må

På dem, som blev tilbage.

Mit folk, hvor kunne du dog så

Vor elskte søster vrage.

Genforeningsstenen i Stabrand. Foto VFH maj 2018.

Der var en del **murren i krogene** over den indskrift. Den almindelige mening var, at Madsen Pedersen burde glæde sig over, at sønderjyderne kom til Danmark, i stedet for at græmme sig over, at det lille danske mindretal i Sydslesvig ikke kom med.

Janteloven gjaldt selvfølgelig også i Stabrand, hvor der var dem, der mente, at Madsen Pedersen førte sig rigeligt frem.

Men uenigheden illustrerer jo også ganske godt, hvor stærkt den sønderjyske sag optog hele det danske folk. I selv den mindste landsby hundreder af km nord for grænsen kunne den skabe venskaber og uenskaber og dele hele familier.

Men Peder Madsen Pedersen var ikke sådan at flytte med. Til hans karaktertræk hørte en god del stædighed. Hans barnebarn, Jens Peder Madsen Pedersen, har ladet mig kikke i hans dagbøger, og her aner jeg en god del tilfredshed over at kunne smække **den her indskrift** i hovedet på alle dem, der havde så travlt med at fejre genforeningen, **uden at tænke på sydslesvigerne**, "dem der blev tilbage".

I dagbogen skriver Peder Madsen Pedersen: "Genforeningsstenen vakte selvfølgelig en del diskussion blandt egnens folk, hvoriblandt nogle var imod indskriften, men jeg var revnende ligeglad med, hvad folk sagde, for **hvad jeg skrev, det står fast**".

Senere skriver han: "Jeg deler fuldt ud glæden over genforeningen, men desværre kan det ikke siges, at vi såkaldt danske her norden for den gamle grænse, at vi har hævdet Danmarks ære, og det er derfor denne indskrift står her på min mindesten, står her for til fjerne tider at minde vort folk om, hvor skændigt vi har behandlet de folk, der tilhører vor nation med rette, men som vi desuagtet ikke ville have med hjem, og som nu fremdeles må lide og døje dernede under tyskeråget".

-

Madsen Pedersens helt i genforeningsspørgsmålet var bestemt ikke "arkitekten" bag genforeningen, gårdejer og rigsdagsmand H. P. Hanssen. Tværtimod var H P Hanssen for Madsen Pedersen selve symbolet på forræderiet mod de dansksindede sydslesvigerne.

Nej, Madsen Pedersens helt var **redaktør for Flensborg Avis, Jens Jessen**, der havde kæmpet for alle dansksindede slesvigeres sag i den svære tid under Tyskland. Og vi kan føje til, at Jens Jessen var akkurat lige så stædig og vedholdende i sine synspunkter som Madsen Pedersen. Han kom endda i tysk fængsel for det ved flere lejligheder, men det fik ham ikke til at holde op. **Han** var Madsen Pedersens store helt.

Jens Jessen døde i 1906 og kom altså ikke til at opleve genforeningen.

Sydslesvigs skæbne blev ved med at plage Madsen Pedersen, også længe efter 1920. Og i 1938 fandt han tiden inde til at supplere genforeningsstenen med en mindesten over redaktør Jens Jessen og hans hustru Marie. "**Danskhedens ædle forkæmpere**", som han skrev på mindestenen om dem.

Med ved arbejdet med at hugge indskriften ind på stenen var **en sydslesvigsk feriedreng**, som Madsen Pedersen og hans hustru Marie havde den sommer, som alle andre somre i en lang periode. Så han gjorde også noget praktisk for at støtte sydslesvigerne sag. Feriedrengen fik lov til at gå til hånde ved arbejdet med at udhugge indskriften på stenen.

Da stenen var færdig, blev den opsat tæt ved genforeningsstenen ude i skoven, som nu almindeligt blandt folk blev kaldt "genforeningsskoven". De to sten hørte jo også sammen, havde sådan set samme budskab i hver sin forklædning.

Og så tog Madsen Pedersen ellers fat på nogle af sine mange andre gøremål, f. eks. at etablere festplads og bygge lysthus – det såkaldte Flintholm eller "Pandekagehuset" – i en anden af sine skove, Horstved skov.

Mindestenen over Jens Jessen og hustru Marie. Foto VFH 2018.

-

Så kom krigen og besættelsen. Som alle andre gårde i Stabrand blev også Madsen Pedersens gård Tolstrupgård beslaglagt af tyskerne i februar 1944 til opførelse af Tirstrup flyveplads. Folk fik kun to uger til at forberede sig på at skulle forlade hus og hjem.

(Lige i en parentes bemærket: Madsen Pedersens gård var den gård, der i dag ligger lige over for lufthavnsterminalen og huser bl. a. Destination Djursland).

Med i beslaglæggelsen var også genforeningsskoven og dermed de to mindesten. Tyskerne var dog så hensynsfulde, at de lod skoven stå omkring stenene. Så de to mindesten frelst så at sige skoven, som der senere kom til at stå på bagsiden af genforeningsstenen.

Efter krigen kunne de fleste af Stabrand's befolkning købe de beslaglagte gårde og huse

tilbage. Det gjaldt også Madsen Pedersen.

Men ak, blandt de arealer, der fortsat kom til at lægge jord til flyvepladsen, om end nu under dansk kommando, var genforeningsskoven og de to mindesten. De blev altså ikke givet tilbage til den oprindelige ejer. Og da den kolde krig begyndte at melde sig i 1950'erne, skulle Flyvestation Tirstrup indhegnes, så adgangen til anlæg og mindesten ville blive spærret totalt af.

Madsen Pedersen fik derfor lov til at flytte mindestenene uden for lufthavnsområdet, og endelig i 1955, ti år efter befrielsen, kunne man finde det rigtige nye sted til genforeningsstenen, nemlig lige præcis her midt i Stabrand by, hvor vi står i dag.

Madsen Pedersen benyttede lejligheden til **også** at gøre stenen til en mindesten for den nylige befrielse i 1945, og det ser man så på bagsiden af stenen i dag. Her lader Madsen Pedersen stenen selv tale og beklage sig over, at den ikke mere kan være i skoven, indskriften lyder:

Femten år i lænker bunden¹, (de 15 år er perioden fra besættelsen 1940 til året for flytningen af stenen i 1955)

Frelste skoven², dog forvist.

Nu jeg her min plads har fundet,

Men jeg savner skoven hist.

Mindets tale jeg da bringe

Vil om fredens store dag

4. maj 1945. 1955.

”Bagsiden” af genforeningsstenen, der minder om befrielsen 4. maj 1945 og flytningen til Stabrand by 1955. Foto VFH 2018.

¹ Madsen Pedersen regner de 15 år i trældom fra besættelsen i 1940 til flytningen fra skoven i 1955.

² På grund af mindestenen fældede tyskerne ikke skoven omkring stenen.

Her har genforeningsstenen så stået lige siden. Et rigtig godt sted. Det flugter med de andre genforeningssten i landet med en placering midt i byen.

Lidt anderledes gik det med Jens Jessen-mindestenen. Den blev i 1955 flyttet hen i nærheden af Horstvedvejen, men i 1986, ti år efter Peder Madsen Pedersens død, blev den flyttet **derfra** til en placering ved landevejen ved lufthavnen. Der blev lavet et lille anlæg omkring den:

Måske har nogle af jer det som mig, der har kørt forbi den utallige gange gennem 50 år uden af bemærke den. Kun med god lokal guidning lykkedes det mig at finde den. Men den er der altså...

Sådan set hører Jens Jessen-stenen jo sammen med genforeningsstenen, men de to sten må altså nu friste en tilværelse lidt på afstand fra hinanden.

Anlægget ved lufthavnen med Jens Jessen-stenen og informationstavle. Foto VFH maj 2018.

Men det bemærkelsesværdige ved Jens Jessen stenens flytning til nuværende placering i 1986 var, at den sydslesvigske feriedreng, der havde gået Madsen Pedersen til hånd under udhugningen af indskriften i 1938, kom til Stabrand for at foretage genindvielsen i 1986. Hans navn var **Karl Otto Meyer**, og han var i mellemtiden blevet formand for Sydslesvigsk Vælgerforening, chefredaktør for

Flensborg Avis og landdagsmand for det danske mindretal i Sydslesvig i landdagen i Kiel. En legendarisk skikkelse for danskhedens sag. Han vedkendte sig altid den inspiration, han fik ved sine sommerferieophold i Stabrand hos Marie og Peder Madsen Pedersen, og han kom også som voksen ofte hertil.

Jens Jessen (1854-1906)

Karl Otto Meyer (1928-2016)

Ja, forunderligt.

Men lad os nu koncentrere os om genforeningsstenen her og konstatere, at det er **en helt usædvanlig genforeningssten**. Jeg har ikke kendskab til nogen anden genforeningssten, der i stedet for entydigt at fejre genforeningen, drypper malurt i bægeret ved at henvise til, det danske mindretal i Sydslesvig blev svigtet i 1920.

De sidste 101 års historie har **vel** vist, at Madsen Pedersens synspunkt om, at vi burde have taget hele Sydslesvig i 1920, var forkert. Men det var jo knap så indlysende dengang. Og under alle omstændigheder har vi lov til at respektere Madsen Pedersens stædige fastholden ved, at sydslesvigerne var blevet svigtet. Vi har lov til at beundre en mand, der i den grad stod fast på sine standpunkter og endda fik dem mejslet i sten til evig tid.

Ikke desto mindre synes jeg dog, at vi skal slutte af med at konstatere, at genforeningen i 1920 på alle måder har vist sig som en succes. Grænsen blev lagt, hvor den bør ligge, den følger det nationale sindelag, og derfor har den holdt – på trods af krig og besættelse – i de godt hundrede år, der er gået. "Grænsen ligger fast!" som det blev fastslået i årene efter besættelsen. Grænsen viste sig holdbar under selv de sværeste forhold.

Og ikke alene har grænsen holdt. Den er også blevet et forbillede for løsning af grænsestridigheder overalt på kloden. Grænsen er blevet et symbol på at to nationer på hver sin side af grænsen kan

leve i forståelse med hinanden, ja, efter Danmarks optagelse i EU og især efter Schengen-aftalen i 1985 om de åbne grænser i EU kan vi endda tillade os at sige, at kendskabet til hinanden, danske og tyske, har udviklet sig til gensidig respekt og venskab, og ingen steder gjorde coronanedlukningen så ondt som netop ved den dansk-tyske grænse.

Grænsen har nu ligget fast i over 100 år – og mon ikke den holder også de næste 100 år?

God genforeningsfest!

Genforeningsfesten i Stabrand 15. juni 2021. Forrest til højre anlægget med genforeningsstenen. Derefter - med ryggen til fotografen - Aarhus Studentersangere. Foto VFH.